

KOKKUVÕTE – VALIKTEEMA

RIIKIDE UIMASTIALASED TEADUSUURINGUD EUROOPAS

Sissejuhatus

Uimastialased teadusuuringud on hädavajalikud Euroopa uimastiprobleemide mõistmiseks. Uuringud võimaldavad Euroopal oma minevikust õppida, tuvastades varasemaid uimastitarbimise harjumusi ning uurides uimastite tarbimise tsükleid ja muutusi. Teadusuuringud teravdavad Euroopa teadlikkust ja praeguse olukorra seiret. Uuringutes pakutakse ülevaateid ja andmeid uimastiprobleemide ulatuse ja mastaabi kohta ning analüüsitakse uimastitarbimise tekkivaid tendentse ja uusi harjumusi. Teadusuuringud aitavad Euroopal tulevikuks valmistuda, vaadeldes selliseid praktilisi küsimusi nagu ressursside jaotus, parimad tavad ja uuenduslike lähenemisviiside katsetamine probleemse uimastitarbimise haldamiseks.

Tänapäeval on Euroopa uimastipoliitika üha enam tõendipõhine. See tähendab, et poliitikat toetavad teadusuuringud ja nende tulemused; uuringutel on oma osa ka poliitiliste prioriteetide, parima tava ja valikuvariantide kindlaksmääramisel. Euroopa uimastialastest teadusuuringutest ülevaate saamine on aga raske ülesanne. Nagu uimastitarbimist esineb ühiskonna erinevates kihtides, nii hõlmavad ka uimastialased teadusuuringud mitut teadusharu – rahvatervist, psühhiaatriat ja psühholoogiat, sotsioloogiat, meditsiini, õigusteadust, kriminoloogiat, politoloogiat ja majandust. Sealjuures on ebaseaduslike uimastite ja seaduslike ainete (nt alkohol, tubakas ja retseptiravimid) tarbimise, samuti sõltuvuse ja sundkäitumise üldisemate mõistete uurimise ressursid sageli ühendatud. Uimastialastes uurimisprojektides kasutatakse mitmesuguseid metodoloogilisi lähenemisviise ja kaasatakse palju osalisi. Samavõrd mitmekesine on teadustegevuse rahastamine Euroopas – erinevusi esineb rahastamise regulaarsuses ja eelarvetsüklites, rahastamise tasandis (riiklik, piirkondlik või rahvusvaheline), uurimiseesmärkide prioriteetides ning rahalise toetuse mitmesugustes allikates. Üldistele erinevustele lisandub veel riiklik, kohalik ja piirkondlik eripära: uimastialased teadusuuringud ei ole ELi liikmesriigiti ühtlaselt jagunenud ega kättesaadav.

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskuse (EMCDDA) valikteema „Riikide uimastialased teadusuuringud Euroopas“ esitab ülevaate uimastialaste teadusuuringute raamistikust Euroopa riikides. Ülevaade keskendub uimastialaste teadusuuringute rollile riigi tasandil, koordineerimise ja rahastamise korraldamisele, teadus- ja teabelevistruktuuridele ning peamistele käimasolevatele projektidele. Ülevaates analüüsitakse, mida on saavutatud alates teabehankimise katseuuringust 1996. aastal, tehakse kindlaks puudujäägid ja lüngad ning esitatakse soovitusi valdkonna edasiarendamiseks. Valikteemal on ka veebileht, kuhu on koondatud aruandvate riikide saadetud põhjalikumad aruanded: <http://www.emcdda.europa.eu/themes/research>.

Aruandlusmetoodika

EMCDDA võrgu Reitox riiklikel teabekeskustel 27 liikmesriigis, Horvaatias, Norras ja Türgis paluti 2007. aastal koostada aruanne uimastialaste teadusuuringute kohta oma riigis. Aruanne saadi 25 liikmesriigilt, Horvaatialt ja Norralt. Paluti järgmisi andmeid:

- ülevaade uimastialaste teadusuuringute riiklikest struktuuridest ja poliitikatest;
- lühiülevaade käimasolevatest uimastialastest teadusuuringutest igas liikmesriigis;
- uimastialaste teadusuuringute tulemuste kogumise ja levitamise riiklike struktuuride ja lähenemisviiside kirjeldus.

Aruanne hõlmab nii rakendus- kui ka alusuuringuid. Uimastipakkumise vähendamise kohta, st kriminoloogia, poliitika, õiguskaitse ja konfiskeerimisega seotud uuringuid ei nõutud, sest paljudel riiklikel teabekeskustel on juurdepääs selle valdkonna teabele piiratud.

Reitoxi riiklike teabekeskuste aruanded võimaldasid keskusel koostada ülevaate käimasolevatest uimastialastest teadusuuringutest Euroopas ja katselise raamistiku alusel liigitada i) Euroopa teadusasutused, ii) keskusele teatatud teadusuuringute laiemad teemad ning iii) olemasolevad teabelevikanalid. Aruandeid võrreldi 1996. aasta aruandega „Uimastialaste teadusuuringute algatused Euroopa Liidus”, kui EMCDDA esmakordselt osales katselises ülevaates uimastialastest teadusuuringutest 15 liikmesriigis.

Esimesed tulemused

- Kuigi uimastialased teadusuuringud pakkusid juba 1996. aastal avalikkusele huvi, on need nüüd liikmesriikides ametlikuks prioriteediks. Alates sellest ajast on teadusuuringud paljudes ELi riikides kaasatud ametlikesse poliitikasuunistesse. Andmeid esitanud 27 riigist mainib oma uimastipoliitika dokumentides konkreetselt teadusuuringuid 20 riiki.
- ELi uimastialaste teadusuuringute lähiajaloo näeme tegevuste järjestamise ilminguid. On selge suundumus siduda esialgsete uimastialaste teadusuuringute prioriteedid tihedalt vajadusega hinnata uimastitarbimise ulatust riiklikul ja piirkondlikul tasandil, et paremini planeerida sekkumist ja poliitikaid. Teises etapis nihkuvad prioriteedid rakendusuuringutele, mis on seotud vajaduste hindamise ning sekkumise ja poliitika (nt ravimeetodite ja ennetava sekkumise) hindamisega. Selles etapis täiendab uimastitarbijate ja uimastite tarbimise harjumuste kvalitatiivne uurimine kvantitatiivseid epidemioloogilisi uuringuid. Nüüd on aga mõnes riigis alustatud uuenduslikke ja ressursikulukaid biomeditsiinilisi uuringuid, et tegeleda uimastite mõjude ja eelsoodumuse uurimisega.
- Liikmesriikides tegeleb uimastialaste teadusuuringutega palju asutusi. Nende hulgas on ülikoole, rahvatervise instituute, spetsialiseerunud teaduskeskusi, valitsusväliseid organisatsioone ja ravimitootjaid. Kokku loetlesid aruandvad riigid üle 70 peamise teadusstruktuuri. Need võib jaotada neljaks liigiks: i) akadeemilised keskused (sealhulgas ülikoolid ja nendega seotud teaduskeskused); ii) avalik-õiguslikud teaduskeskused ja instituudid; iii) eraõiguslikud teaduskeskused ja instituudid (sealhulgas sihtasutused ja ravimitööstus) ning iv) asutused, mille juures asuvad Reitoxi riiklikud teabekeskused.
- Järjepideva, igakülgse ja kvaliteetse teadusuuringu eeltingimus on teadlaste, teaduskeskuste ja -valdkondade vaheline tõhus koordineerimine. EMCDDA 1996. aasta uimastialaste teadusuuringute analüüsis märgiti koordineerimise puudulikkust ja enamikus riikides on see endiselt peamine struktuuriprobleem. Jätkusuutlikult rahastatavate, mitut teadusharu hõlmavate riiklike teadusvõrkude olemasolust teatas vaid mõni riik.
- Uimastialaseid teadusuuringuid rahastavad peamiselt valitsused ning seejuures eelistatakse uuringuid, mis toetavad asjaomases riigis tõendipõhist poliitikat. Valitsused võivad tagada mõnede ülikoolide ja teadusinstituutide baasrahastamise, kuid peamiselt toimub rahastamine tellitud sihtuuringute avalike konkursside või lepingute alusel. Rahastamiskanalite ja -allikate hulka kuuluvad riiklikud narkoordineerimisasutused, riiklikud teabekeskused või valitsuste spetsiaalsed uimastialased teadusprogrammid. Rahastamisallikateks on ka avaliku sektori rahastatavad sihtasutused, heategevad sihtasutused ja erasektori asutused, näiteks ravimitootjad ja valitsusvälised organisatsioonid.
- Uimastialaste teadusuuringute kulude kvantifitseerimine ja kirjeldamine osutus raskeks ülesandeks. Ainult kuus liikmesriiki (Tšehhi Vabariik, Iirimaa, Hispaania, Prantsusmaa, Ungari, Portugal), kellel oli märkimisväärne tsentraliseeritud riiklik koordineerimismehhanism, suutsid esitada üksikasjalikumaid andmeid raha eraldamise kohta uimastialasteks teadusuuringuteks. Mõned liikmesriigid suutsid esitada andmeid ainult peamiste teadusprojektide rahastamise (Saksamaa, Luksemburg, Malta, Poola ja Slovakkia) või peamiste rahastamisallikate kohta (Soome, Ühendkuningriik). Enamikul aruandvatel riikidel ei olnud uimastialaste teadusuuringute rahastamise kohta peaaegu üldse andmeid. Sellepärast oleks vaja rohkem uurida riiklike kulutusi ja nende mõju teadusuuringutele, samuti uimastialaste teadusuuringute mõju ja potentsiaalset rahalist kasu.
- Teadusuuringute tulemuste levitamise infrastruktuur on aruandvates riikides erinev. Sellesse on kaasatud paljud eelretsenseeritavad ja retsenseerimata ajakirjad, infolehed ja erialased ajakirjad, riiklikud teabekeskused, raamatukogud ja dokumendikeskused, riiklikud aastaaruanded, asjaomased veebilehed, kutsealased ja teaduskonverentsid ning pressikonverentsid.
- Teadustulemuste edastamise loomulikuks platvormiks on ajakirjad: 2007. aastal teatati 27st uimastialastele uuringutele pühendatud eelretsenseeritavast ajakirjast, mis on võrreldes 1996.

aastaga üle kahe korra rohkem. Neid ajakirju avaldatakse peamiselt iga riigi ametlikus keeles. Tüüpiliste teadusteemade hindamiseks kasutati ajakirjades avaldatud artikleid: 288st valitud artiklist 65 käsitlesid uimastitarbimise levimuse, esinemise ja harjumuste uuringuid, 81 uimastiolukorrale reageerimise uuringuid, 51 uimastitarbimise määravaid tegureid ning riski- ja kaitsetegureid käsitlevaid uuringuid, 29 uimastitarbimise ja uimastite kuritarvitamise tagajärgede uuringuid ning 62 uimastimehhanismide ja mõjude uuringuid.

Järeldused

- Üldiselt on uimastialased teadusuuringud Euroopas alates 1996. aastast märgatavalt paranenud. Enamikus riikides on nende andmetel olemas suhteliselt stabiilsed riikliku tasandi tugi- ja rahastamisstruktuurid, kuigi riigiti esineb olulisi erinevusi ning väljendatakse muret rahastamise kättesaadavuse ja jätkusuutlikkuse üle. Teadustegevus on suurenenud eelkõige järgmistes valdkondades: uimastitarbimise levimus, esinemine ja harjumused, mida on kõikides riikides hiljutistes või käimasolevates projektides käsitletud; sekkumise (peamiselt ravi, ennetuse ning uimastipoliitika ja -strateegiate) ning majanduslike aspektide hindamine.
- Riiklikud teabekeskused esitavad EMCDDA-le andmeid vahendite ja meetodite abil, mis edendavad andmete võrreldavust ja usaldusväärsust. Paljudes Euroopa riikides viiakse korrapäraselt läbi rahvusvahelisi võrdlevaid uuringuid, nagu näiteks ESPADi kooliuuring. Peale selle on kasutusele võetud uusi teabelevikanaale, nimelt Interneti-põhiseid kanaleid, mis hõlbustavad ja kiirendavad laiemat avalikkuse juurdepääsu uurimistulemustele.
- Uurimistulemuste ja poliitika kujundamise vahelist seost on raske hinnata. Riigid on üldiselt nõus, et otsene, nn lineaarne seos puudub. Siiski järeldab valdav enamus, et teadusuuringud teatud määral mõjutavad otsuste tegemist. Aruanded viitavad sellele, et poliitikakujundajate enda tellitud uuringuid võetakse otsuste tegemisel suurema tõenäosusega arvesse. Peale selle on riigiti arvukaid näiteid rakendusuuringute alusel võetud otsestest poliitilistest meetmetest.
- Kuigi on tehtud edusamme, esineb siiski olulisi puudusi ja teabelünki. On tekkinud uusi väljakutseid, mis tulenevad vajadusest sekkumiste hindamise, poliitika kujundamise ja rakendamise järele. Ehkki mitut teadusharu hõlmavad uuringud on tavalised, saab rohkem ära teha eri valdkondades töötavate teadlaste jõupingutuste koordineerimisel. Rahastamisallikad ja -tsüklid on endiselt killustunud. Enamikus riikides jääb vajaka erialasest ülikooliharidusest ja teadusalasest väljaõppest, mis raskendab noorte teadlaste värbamist. Ebapiisav on ka ulatuslike uimastialaste teadusprojektide, nagu näiteks üldiste rahvastiku-uuringute, aga ka oluliste alusuuringute rahastamine.
- Suuremaid jõupingutusi on vaja ka koordineerimise ja teabe kättesaadavuse parandamiseks, samuti teadlastele eelkõige Interneti kaudu kättesaadavate suurte andmehulkade kaardistamiseks ja hindamiseks. Euroopa teaduskeskkond on endiselt muutlik ja seega on riikide uimastialaste teadusuuringute üldised ülevaated endiselt väärtuslikuks abivahendiks prioriteetide kindlaksmääramisel, riikide tulemuste hindamisel ning tõendipõhise uimastipoliitika edendamisel.

Valikteemadena avaldatakse igal aastal kolm aktuaalsete küsimuste põhjalikku ülevaadet, mis põhinevad ELi liikmes- ja kandidaatriikide ning (EMCDDA töös alates 2001. aastast osaleva) Norra poolt EMCDDA-le riikliku aruandluse käigus esitatud teabel. Kõik valikteemad (inglise keeles) ja nende kokkuvõtted (23 keeles) on kättesaadavad EMCDDA veebilehel: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues>